

ДІЯЛЬНІСТЬ АВТОРСЬКИХ ШКІЛ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджується діяльність авторських шкіл, звертається увага на творчість майстрів декоративно-прикладного мистецтва. Простежується проблема розвитку національної культури учнів у період XIX – початку XX століття.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, національна культура, народне мистецтво, школа.

Актуальність теми. Виходячи з аналізу дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу предметів циклу декоративно-прикладного мистецтва, може скластися враження, що все відбувалося виключно за допомогою підручників і порадишників польською, німецькою чи російською мовами. Не заперечуємо – так і було, але на державному рівні. У кінці XIX – на початку XX ст. існувало досить багато різноманітних майстрів декоративно-прикладного мистецтва, які створювали власні приватні школи, де панували творчий ентузіазм та серйозне ставлення до мистецьких завдань. Вони залучали до себе учнівську молодь з усіх куточків України – Галичини, Буковини, Гуцульщини, Волині.

Метою статті є дослідження діяльності авторських шкіл як чиннику розвитку національної культури.

Як свідчать вітчизняні архівні матеріали та польські джерела, у цих школах навчалися не тільки українці, а й поляки та євреї, представники інших націй, що є зайвим підтвердженням єдності культури в межах однієї країни.

Як відомо, Ф. Листопадський (1866–1938 рр.) – поляк, народний майстер, різьбяр, автор робіт: "Божа Матір", "Христос", "Святий Онуфрій", – співпрацював із народним майстром Яблонським. Роботи Ф. Листопадського можна поділити на дві групи:

- 1) в одних проглядається власна манера народно-го майстра;
- 2) інші подібні до пізньобарокових скульптур Волині.

У багатьох церквах Кременеччини були роботи цього майстра. Також є інформація про ще одного майстра-різьбяра фігурок святих у Кременці (на Туниках) [3].

У досліджуваний період на Волині функціонували спеціалізовані навчальні заклади (шевські, кравецькі і т. п.). Так, Р. Любницька у своїй статті "Національна течія в міському костюмі Галичини в період XIX – початку XX століття" наголошує, що "у 1910-ті роки українські товариства відкрили ряд кравецьких та шевських навчальних закладів при Товаристві українських ремісників "Зоря" (що в 1910-х роках утворило "Руську бурсу ремісничу і промислову"), монастирі с. Василіанок, промислове об'єднання "Труд", Гурток українських дівчат, гурток українок, товариств "Крій" та інші.

Однією з найфаховіших українських шкіл крою

та шиття на початку XX ст. у Львові був навчальний заклад, утворений в 1900 році при художньо-промисловій спілці "Труд". У цей час у місті функціонували невеличкі майстерні, дрібні підприємства з пошиття одягу, салони мод. Згідно з архівними даними, тут працювали кравецькі майстри Антоніни Мазовецької, Амалії Штейн, Адольфа Саммера, заклад із виготовлення парасоль Лізи Кесслер, декілька мистецьких салонів мод ("Салон мод", "Мак", "Будинок мод" та інші) [9, с. 183].

У 1910 р. скрізь по Галичині та Буковині діяли українські організації "Просвіта", "Жіноча Громада", доволі активно працювали такі центри й гуртки і на Буковині. У 1910 р. буковинський "Гурток вишивки" отримав Золоту медаль на виставці у Відні. Аналогічний успіх був й на виставці вишивки у 1912 р., яку відвідало 1000 осіб [Цит. за: 9, с. 189].

Давні культурно-мистецькі центри Волині – Острого, Кременець, Луцьк та інші – відкрили для світу чималу кількість українських митців, котрі захоплювалися архаїчною естетикою, мали значний вплив на розвиток художніх ремесел. Так, програма студій передбачала опанування технікою розпису аквареллю, олійного живопису, темпері та основ скульптурного моделювання; курс історії мистецтва, в якому наголошувалось на збереженні народного мистецтва, зокрема, особливо поширеного на Поліссі та волинських землях ткацького промислу. До вивчення автентичних народних традицій, насамперед, спонукала й негативна практика деяких ткацьких майстерень. Згідно з дослідженнями Ю. Лащука [10], у ткацькій майстерні Овруцького жіночого монастиря (1905) розповсюджували альбомні зразки псевдонародних мотивів у їдких кольорах хімічних барвників. Подібну практику критично оцінювали митці-педагогі міста Кременця.

Проблема діяльності шкіл розвитку національної культури викликає дедалі більшу зацікавленість серед теоретиків і практиків, а саме: Л. М. Єршової ("Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII - початок XX століття)"); Н. В. Ігнатенко ("Розумовий розвиток учнів у загальноосвітніх закладах Східної Галичини (1900 – 1939 рр.)"); О. І. Онипченко ("Навчально-виховна та методична діяльність педагогічних рад освітніх закладів України у другій половині XIX століття"); О. В. Чернюшок ("Психолого-педагогічні умови навчання молодших школярів основ колористики у процесі образотворчої діяльності").

Виклад основного матеріалу. Неможливо обійти увагою мистецьку школу О. Новаківського у Львові, що займає особливе місце у вихованні національної культури учнів і стала "кузнею молодих мистецьких кадрів та осередком спадкоємності художніх традицій від покоління до покоління" [1, с. 3-10]. Одним із засновників цієї школи, крім О. Новаківського, був щедрий меценат та опікун митрополит Андрій Шептицький. Обидва вони належали до "грона" освічених людей Галичини першої третини ХХ ст., котрі усвідомлювали величезну потребу суспільства в існуванні національної художньої школи.

О. Новаківський заснував Мистецьку Школу 1923 р. в стінах своєї майстерні на засадах приватного навчального закладу, і функціонувала вона аж до його смерті у 1935 р. З початку свого існування школа була окремою структурною одиницею Українського Таємного Університету, що діяла нелегально у Львові у відповідь на примусову полонізацію шкільництва Галичини. В школі викладали прекрасні педагоги, талановиті знавці і майстри своєї справи, які отримали фахову освіту у провідних європейських університетах. Варто зазначити, що історію мистецтв упродовж двох років у школі читав митрополит А. Шептицький, який був добре обізнаний з історією європейської і світової культури. Один із учнів школи Антін Малюца згадував про нього: "Митрополит викладав цікаво і живо, з любов'ю та розумінням мистецтва, так що за кожним разом здавалося, що ось саме тут корінь мистецтва та ключ до розуміння сучасного і майбутнього" [1, с. 4].

О. Новаківський був оригінальною і сильною творчою натурою, чудовим педагогом, магнітом для учнівської молоді, яку заворожувала сила його живописного темпераменту, стихія його малярської мови, а також багата уява, завжди звернена "до великих тем та образів, в яких митець прагнув синтезувати буття народу, його минуле і прийдешнє, його історичну героїку та суспільні сподівання" [1, с. 4-5]. Усім цим він ділився зі своїми учнями, багато часу приділяв лекціям рисунку (малюнку). На сьогодні відомі імена 91 особи учнів школи, серед яких прославлені в усьому світі художники, графіки, живописці, майстри сакрального мистецтва, а також майстри народної різьби по дереву і художники декоративно-ужиткового мистецтва.

У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тих учнях школи, які творили в галузі декоративно-прикладного мистецтва. Так, педагог В. Гуз (1904–1970 рр.) був одним із провідних майстрів гуцульської плоскорізьби, автором численних декоративно-ужиткових виробів у техніці різьби та інкрустації (тарілки, шкатулки тощо). Після Другої світової війни у Косівському училищі прикладного мистецтва викладав різьбу по дереву та композицію. Його твори зберігаються в музеях Львова, Києва, Івано-Франківська. У своїй творчій та педагогічній практиці завжди відстоював національні традиції в народному ужитковому мистецтві Гуцульщини [1, с. 20].

Художник декоративно-прикладного мистецтва у

техніці різьби по дереву С. Дричик (1903–10985 рр.) був членом Українського Мистецького Гуртка "Спокій", працював учителем ручної праці в середніх школах Львова. Йому належить барельєф "Богдан Хмельницький" (1954), а також численні роботи, експоновані у свій час на виставках у Львові [1, с. 22].

Скульптор, різьбяр А. Коверко (1893–1967 рр.) виконав різьбу вітваря та іконостасу в каплиці Св. Духа Греко-Католицької Богословської Академії у Львові, оформив графічно орган Гуртка Діячів Українського Мистецтва, а також є автором монументальних пам'ятників митрополитові А. Шептицькому у дворі Греко-католицької Духовної Академії у Львові. Був учасником численних виставок у Львові [1, с. 28].

Художник декоративно-прикладного мистецтва Кравчук (ім'я та роки життя невідомі), відомо лише з усних спогадів інших учнів школи О. Новаківського, що він навчався разом з ними у Мистецькій Школі і був художником-різьбярем у Косові [1, с. 35].

Художниця декоративно-прикладного мистецтва, педагог, критик М. Кромпець-Марачевська (1897–1960 рр.), член творчого молодіжного гуртка "Руб". Розпочала свою педагогічну діяльність як учитель рисунку та ручних робіт в Українській Жіночій Гімназії сс. Василянок. Одночасно викладала рисунок у приватній учительській жіночій семінарії та жіночій гуманістичній семінарії "Рідної Школи". Як художниця і педагог, стояла на засадах національних традицій у сучасному побуті, на зразках народного мистецтва проектувала модерні українські строї, взуття та речі домашнього вжитку (серветки, килими тощо), популяризуючи їх у жіночому журналі "Нова хата" [Цит. за: 1, с. 36].

Ще одна талановита учениця школи О. Новаківського І. Нижник-Винників (1912–1993 рр.) – живописець, майстер декоративно-прикладного мистецтва, вчитель рисунку. Вона активно працювала у сфері художньої кераміки, художнього килимарства (нашивна аплікативна техніка), гобелену, де поєднувала традиції українського мистецтва із модерними здобутками Заходу. Її твори з великим успіхом експонувались на численних виставках і галереях у Парижі та донині зберігаються у приватних колекціях України, Німеччини, Швейцарії, Бельгії, Голландії, Канади [1, с. 46].

Е. Охримович-Голубовська (1903 р. н.) теж належить до художників декоративно-прикладного мистецтва. Працювала рисувальницею в Національному музеї у Львові, анонімно співпрацювала з редакцією жіночого журналу "Нова хата", малюючи для нього модні проекти одягу та вишиваних речей домашнього обладнання (обрусів, серветок, подушок, рушників тощо) в українському національному стилі [1, с. 48].

Отже, тільки з цього невеликого переліку учнів Школи О. Новаківського можна зробити висновок про те, що вона свого часу була важливим чинником у культурному житті Галичини. Останнім часом колишні учні, котрі жили і працювали в різних країнах світу, заповідають і передають свій творчий спадок в Україну, до Львова, міста своєї юності і перших творчих проєктів.

У контексті досліджуваної теми неможливо не згадати визначних мистецьких постатей Галичини початку ХХ ст., художниць, педагогів сестер Ольгу й Олену Кульчицьких. Про життя й діяльність Олени Львівни Кульчицької, видатного педагога, художницю досить докладно описала в своїй дисертації О. Волинська, тому зосередимо більше свою увагу на творчості і педагогічній діяльності Ольги Львівни Кульчицької (1873–1940 рр.). Початкову освіту, як її сестра Олена Львівна, вона здобула у Львівській художньо-промисловій школі, учитися далі не дозволило матеріальне становище сім'ї. Вищу школу їй замінили книжки. Як згадує про Ольгу Кульчицьку М. Яців, – неординарна, глибока, творча особистість зі стійким характером, силою волі, надзвичайною працелюбністю й обов'язковістю – вона, на жаль, залишилась в тіні своєї відомої молодшої сестри Олени, можливо тому, що декоративно-прикладне мистецтво, в якому найкраще розгорнувся її мистецький талант, не розцінювалось як самостійна художня галузь, "бо вишивали, ткали, гаптували тощо мало не в кожній хаті" [2]. Як писала І. Гургула про О. Кульчицьку, "у праці для народу знайшла вона мету і радість життя" [2]. Разом зі своєю молодшою сестрою та іншими жінками О. Кульчицька в м. Перемишль заснувала фахову школу для дівчат, в якій навчала їх шити і вишивати, а згодом започаткувала з ними килимарську роботу. Вона є автором численних моделей одягу, вишивок, прикрас, що їх публікує новостворений журнал "Нова хата". Одночасно співпрацює у першій кооперативній галантерейній крамниці "Новий труд", метою якої було здобуття коштів для проведення освітньої діяльності серед дітей селянства. Часто Ольга Львівна виступала перед ученицями, ознайомлюючи їх з сучасними процесами у різноманітних ділянках, "приспосовуючи свої доповіді відповідно до психології та світосприйняття слухачок" [4]. Її лекції були присвячені вихованню молоді, урокам трудового навчання у школі, українським народним звичаям та обрядам, народному одягу. Зокрема, у своїй доповіді "Виховні елементи ручної праці" (1900 р.) [4, с. 5]. Ольга Львівна акцентувала увагу слухачок на тому, що "нові форми життя творять нову людину. Для теперішньої людини практичне знання є необхідне, і наука мусить узгляднити цей чинник виховання. Дитина вже зарані свого життя повинна розуміти, що фізична праця причиняється у великій мірі до загального культурного доробку, що фізична праця вимагає зусилля, інтелігенції, що рід праці, спосіб заробітку і прикмети духа, характер, становлять вартість людини. Але щоби працю шанувати, треба її любити. Вже вчасно треба дітей вчити любити працю, не уважати її за прокляття – але найважливіше добро, в праці знаходити радість. Кожна дитина має вроджений хист до руху, тому виховання

мусить її спроводити на власну дорогу, чим устереже дитину від такого великого лиха, яким є лінивість. Головним завданням кожної людини є повне використання усіх своїх сил, і щаслива людина, коли умови життя дадуть їй до цього спроможу" [4, с. 5].

До О. Кульчицької постійно приходили дівчата-вишивальниці з навколишніх сіл, яким вона прищеплювала відчуття краси українських колоритів, розуміння цінності народного мистецтва, радила збирати, поширювати, вивчати багатство зразків української вишивки. Разом із сестрою Оленою стала співорганізатором музею "Стривігор" у м. Перемишлі, де опікувалась відділом народного мистецтва. Крім того, Ольга Львівна займалась організацією бібліотек по селах і містечках, допомагала хворим та інвалідам, а під час Першої світової війни разом із сестрою працювала сестрою милосердя у таборах для полонених та поранених.

Учениці О. Кульчицької з Перемишлянського педагогічного інституту для дівчат згадують, що вона вчила їх давати собі раду за будь-яких обставин. На уроках ручної праці використовувала різноманітні матеріали, власні креслення та малюнки, давала поради щодо їх використання. Мистецький талант О. Кульчицької найбільше виявився у ткацтві, вишивці, ручних роботах з макраме з використанням народного орнаменту, де на його основі розробляла нові цікаві композиції. На сьогодні відомо майже 80 килимів і гобеленів роботи сестер Ольги й Олени Кульчицьких, що неодноразово експонувалися на виставках у містах Львові, Перемишлі, Варшаві, Празі, Лондоні, Гельсінкі, Женеві та Чикаго. Олена Львівна Кульчицька завжди була готова до самопосвяти у людських стосунках, праці і творчості [4, с. 5].

У статті 1901 р. "Як виховувати дітей" О. Кульчицька наголошувала, що "в перших роках життя дитини треба прищепити в її душу такі поняття, які залишаться на ціле життя: хто вона, до якого народу належить, хто її приятель, хто ворог. Ніяк не відкладати того на пізніше. І треба подбати, щоб дитина ходила у свій садочок, у свою школу, де б вчила своя вчителька, бо тільки своя вчителька потрапить виховати дітей на добрих громадян свого народу. Бо зіпсуту, скривлену молоду душу ніхто і ніколи вже гне направить" [6, 5].

Висновок. Наведені вище факти, архівні матеріали та спогади сучасників свідчать про те, що в кінці ХІХ – початку ХХ ст. існувало досить багато різноманітних майстрів, приватних шкіл декоративно-прикладного мистецтва, де панували творчий ентузіазм і серйозне ставлення до мистецьких завдань, завдяки чому вони залучали до себе учнівську молодь (не тільки українців, а й поляків та євреїв, представників інших націй і народностей) з усіх куточків України – Галичини, Буковини, Гуцульщини, Волині та навіть з Наддніпрянщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошин Л. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові : біографічний словник учнів / Л. Волошин. – Львів : Модерн-2, 1998. – 64 с.

2. Волинська О. С. Розвиток художньої освіти в Галичині в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Волинська Олена

Степанівна. – Тернопіль, 2008. – 245 с.

3. Державний архів Волинської області Ф. 70 оп. 1 Спр. 193. Личное дело Сечковского Феликса, учителя рисования, труда, 1929.

4. Кульчицька О. Виховні елементи ручної праці / Ольга Кульчицька // Просвіта. – 1993. – Вип. 27 (121). – С. 5.

5. Кульчицька О. Витримки із записника / Ольга Кульчицька // Просвіта. – 1993. – Вип. 27 (121). – С. 5.

6. Кульчицька О. Як виховувати дітей / Ольга Кульчицька // Просвіта. – 1993. – Вип. 27 (121). – С. 4.

Художньо-меморіальний музей Олени Кульчиць-

кої, м. Львів.

7. А 3980/г 10. Кульчицька О. Авторські нотатки про плани навчання рисунків для народних шкіл, укладені д-ром Мірчуком, 2 арк.

8. Б 431 – б/1. Кульчицька О. Розвиток естетичної вразливості у дітей, 2 арк.

9. Любицька Р. Національна течія у міському костюмі Галичини / Роксолана Любицька // Вісник Львівської академії мистецтв. – Львів, 2002. – Вип. 13. – С. 179–191.

10. Лашук Ю. Народне мистецтво українського Полісся / Ю. Лашук. – Львів : Каменяр, 1992. – 136 с.

Подано до редакції 11.03.13